ԱՐԾԱԹ ԴՐԱՄ ԼԵՒՈՆ Գ՝

Վերջերս բախտն ունեցայ իմ հաւաքածոյիս վրայ աւելցնելու Լեւոն Գ-ի (վերջինը Զրդ սեպելով) արծաթ դրամ մը, զոր բարեկամ մը բարութիւնն ունեցաւ ինծի նուիրելու։

Ինչպէս լուսանկարներէն կարելի է դատել արդէն, դրամը շատ լաւ պահպանուած է, եւ ունի կարգ մը յատկանշական կէտեր, զորս ի վեր հանել կ՝արժէ։

Այդ դրամին ա կողման վրայ կ՝երեւայ թաղեալ Ա-ի արծաթ երկլեզուեան դրամներուն մէջ ալ, և ուրիշ Հայ իշխանի դրամի մը վրայ. այդ նշանները, առանձին կամ ամբողջութեամբ տակաւին, գտնէ ես, չեմ տեսած։

Իմ հաւաքածոյիս մէջ ունիմ Հեթում Ա-ի երկլեզուեան դրամներէն երեք շատ լաւ պահպանուած օրինակ։ Ա. կողման վրայ, երեքն ալ կը կրեն խաչը՝ դաշտին վրայ։ Մահիկը կ՝երեւայ երկու օրինակին վրայ, դէմքին բարձրութեամբ (միշտ ա կողման վրայ). իսկ աստղ մը ու աստղաձեւ նշան մը դարձեալ երկու հատին ա կողման վրայ, ձիուն լանջքին բարձրութեամբ։

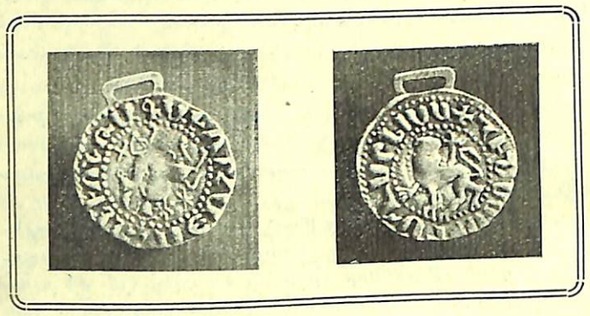

Լեւոն Գ. յաջորդելով հօրը, իր տպել տուած դրամներուն վրայ դրոշմել տուած է կարգ մը մասնայատուկ նշաններ, – նման իր հօրը դրամներուն, – պզտիկ՝ բայց ակնառու տեղափոխութեամբ մը։

Մինչ Հեթում Ա-ի արծաթ դրամներուն վրայ խաչը միշտ դաշտին մէջ ու ձիուն գաւակին վերօքն է, որդին՝ Լեւոն, զայն կը գետեղէ առջեւի կողմը, ձիուն ծունկերուն բարձրութեամբը, հաւանօրէն տարբերութիւն մը դրած ըլլալու համար։

Գանք հիմա ուրիշ կէտի մը։

Հ. Սիպիլեան իր «Դասաւորութիւն Ռուբինեան դրամոց» անուն գրքին մէջ, նոյն այս Լեւոն Գ-ի կը վերագրէ երկու տեսակ արծաթի դրամ, որոնք հետեւեալներն են։

Մէկ տեսակը, ը կողման առիւծը դէպ ի աջ դարձած, կռնակին վրայ կրելով հորիզոնական զոյգ թեւերով խաչ մը։

Միւս տեսակը, ը կողման առիւծը դէպ ի ձախ նայելով, դարձեալ կռնակին վրայ ունենալով հորիզոնական զոյգ թեւերով խաչ մը։

Իսկ երկուքին ալ ա կողման պատկերը նոյն է. թագաւորը որ կը ձիավարէ դէպ ի աջ. առանց ծանրանալու մէկ երկու անկարեւոր նշաններու վրայ, որոնք երկուքին մէջ տարբերութիւն մը կը դնեն։

Այս երկու ձեւի դրամները իրենց արձանագրութիւնով կը տարբերին իրարմէ սակայն, ու զգալապէս։

Առիւծը դէպ ի աջ դարձածը կը կրէ հետեւեալ արձանագրութիւնը.

Ա. կողմ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈ
Բ » ՇԻՆԵԱԼ Ի ՔԱՂԱՔԷՆ Ի ՍԻՍ

Առիւծը դէպ ի ձախ դարձածը՝ կը կրէ հետեւեալ արձանագրութիւնը.

Ա. կողմ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՄԷՆԱՅՆ ՀՍ
Բ » ՇԻՆԵԱԼ Ի ՔԱՂԱՔԷՆ Ի ՍԻՍ.

Միջանկեալ ըսեմ որ այս արձանագրութեան մէջ նկատողութեան արժանի են «Լեւոն» գրելու ձեւը, ու ԱՄԷՆԱՅՆ բառին մէջ Է լատինական տառին ներկայութիւնը։

Ուրեմն, հիմակ ունինք երեք տիպի արծաթ դրամ, վերագրելի Լեւոն Գ-ի. (1270–1289)։

Բայց այս երեք տիպն ալ իրարու չեն նմանիր, և տարբերութիւնները շատ ակնառու են, անանկ որ զայնս նոյն իշխանին վերագրելու, յատկացնելու պահուն ակամայ պզտիկ վարանքի մը կ՝ենթարկուի հաւաքածոյ կազմողը, և կամ դասաւորողը։

Առանց Հ. Սիպիլեանի հեղինակութիւնը կասկածի ենթարկելու յաւակնութիւն ունենալու, ներելի է կարծեմ ինծի հաստատապէս յայտարարել թէ իմ նորստաց դրամս է միայն զոր անվարան կարելի է վերագրել Լեւոն Գ-ի։

Գալով այն միւս երկուքին, զորս քիչ վերը արդէն նկարագրեցի, կը մտածեմ որ կրկին քննութեան մը բովէն պէտք է անցնին հեղինակաւոր ու ձեռնհաս անձնաւորութեան մը կողմէ, դասաւորուելու համար իրենց ճիշտ տեղը, ըլլայ ան նոյն Լեւոն Գ-ի թէ՝ տարբեր Լեւոնի մը, և կամ նոյնիսկ տարբեր Լեւոնեներու։

Մ. ԵՐԷՑԵԱՆ

ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խաղաղութիւն բառը թէեւ նշանակութեան մէջ ներդաշնակութեան հաւասար շատ անուշ կը հնչէ, սակայն հնչականութեան մէջ կը կորսնցնէ իր շնորհքը։ Լեզուի դաշնակութեան համար կը նախընտրեմ գործածել փոխան խաղաղութեան՝ հաշտութիւն բառը։

Այսպէս նաեւ անհաշտ կը ՝ասամ հանդիսութիւն բառին հետ, որ հին տաեն բնաւ չէ գործածուեր, իսկ ներկայիս, մանաւանդ Պոլսոյ մամուլին մէջ սովորական եղած է։ Վիեննայի Մխիթարեանները առաջ և այսօր շատ հաշտ ՝ասացին այդ բառին հետ։ Իսկ Վենետիկի Մխիթարեանները թէ՝ անցեալին և թէ ներկայիս՝ այդ բառին հետ անհաշտ ՝ասացած են. ուստահայ մամուլին մէջ ան երբեք մուտ չէ ունեցած։

Նախնեաց մատենագրութեան մէջ հանդիսութիւն բառը բնաւ կարգացած չեմ, ասոր փոխարէն գործածուած է հանդէս բառը, որուն նշանակութիւնն է տօնախմբութիւն, միաբանական ցնծութիւն (ըստ Հայկազ. բառարանի)։

Ասով հանդերձ կարկ է որ խոստովանիմ՝ թէ Վենետիկի Մխիթարեաններէն Հ. Արսէն Բագրատունիի հայկաբան ուսուցիչը՝ Հ. Եղիա Թոմաճեան զայն գործածած է, ըսելով «Խիստ փառաւոր հանդիսութեանց մէջ ալ...»։ Տես «Խմբաստութիւն մարգկային», էջ 185։

Լաւ չէ՞ որ նախնեաց հետեւելով՝ մենք ալ «հանդիսութիւն» բառին տեղ «հանդէս» գործածենք։

* * *

Կոյեայ կ՝ըսէ. «Աշխարհս գիտակ մըն է. գէմք, հագուստ, ձայն, և ամէն բան խաբեբայութիւն է։ Ամէն մարդ կ՝ուզէ երեւնալ այնպէս, ինչ որ չէ։ Ամէն մարդ կը խաբուի. և ոչ մէկը կ՝անդրադառնայ»։ Եւ կան քննադատներ, որ այս ճշմարտութեան կ՝ընդդիմանան, և կ՝ըսեն որ անցեալին համար յատուկ է այդ. ներկայ սերունդը արդասեան աչքով կը տեսնէ ու կը դատէ. և բնաւ գիտակի պէտք չունի։ Չին և նոր ըմբռնումներու միջեւ շատ տարաձայնութիւն կայ. ամէն պարագային հարկ է որ թէ՝ հինը թէ նորը զանազանեն վարդը մոլախնդէն և ծաղիկն ու խոտը միասին մէկ խուրձ ընելով գժոխք չնետեն։

Նորերէն ո՞վ պիտի ապրի իր ժողովրդական համակրելի անունովը... ապագան Արամազդին ծունկերուն վրայ կը ՝ասայ։ Ա՛ այժմ մոռնալու չենք որ անցեալին ու ներկային մէջ, եղած են, ու կ՝ապրին տակաւին, կեղծ մտաւորականներ, կեղծ բանասէրներ, կեղծ բանաստեղծներ, կեղծ արուեստագէտներ, կեղծ պատմաբաններ, կեղծ գրագէտներ, ամէն ճիւղերու մէջ ունեցած ենք և ունինք տգէտ գիտուններ։

Նկարչութենէն չհասկցողը զրած է նկարներուն վրայ, գերասանութիւն չընողը՝ զրած է հայ գերասաններու պատմութիւնը. հարաբարպետ չեղողը զրած է հայ հարաբարպետութեան վրայ. յունարէն ու պարսկերէն չգիտցողը ուսումնասիրած ու քննադատած է հելլէն ու պարսիկ դասականները։

Հ. Ս. Ե.

digitised by A.R.A.R.@